

GÜNÜMÜZ KIRGIZ AKINLARI HAKKINDA

Abdulselam ARVAS*

ÖZET

Bu araştırmada, ilk olarak Kırgız *akınlık* geleneği üzerine yapılan bazı çalışmalardan bahsedilmiş ve *akınlığın* geçmişine yönelik kısa bir özetle bulunulmuştur. Bu özetten sonra ise günümüz Kırgız *akın*larından Amantay, Cenişbek, Aalı, Elmirebek gibi sanatkarların biyografileri hakkında kısaca bilgi verilmiştir. *Akınlık* geleneğini devam ettiren genç *akın*ların bulunması, Kırgızistan'da *akınlığın* gördüğü rağbeti göstermek bakımından önemlidir. Makalenin amacı, günümüz Kırgız *akın*larından bazılarına yönelik bilgi vererek onların Türkiye'de tanınmalarını sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Akınlar, akın biyografileri, akınlık mesleğine başlama.

ON KYRGYZ AKINS OF TODAY

ABSTRACT

In this research, firstly some studies are mentioned on the Kyrgyz *akınlık* tradition and made a brief assessment of *akınlık* history. After these reviews, a brief assessment have been made of on the present-day *akıns*, biographies of artisans such as Amantay, Cenişbek, Aalı, Elmirebek. The purpose of the article, today's Kyrgyz *akıns* are to be recognized in Turkey by giving some information about them.

Keywords: Akıns, biographies of akın, enter the profession.

Giriş

Kırgızistan'da akınlık/âşıklık geleneği¹ ve temsilcileri üzerine bugüne kadar pek çok çalışma yapılmıştır. “El Irçıları/Halk Âşıkları” (Kayıpov 1980), “Kırgız, Kazak Akınlarının Çığarmaçılık Baylanışı/Kırgız, Kazak Akınları Eserlerinin İlişkisi” (Kebekova 1985), “Zalkar Akındar I-II/Meşhur Akınlar I-II” (Akmataliyev vd. 1998), “Aytuuçuluk Önördün Tarihıy Ösüp Önügüü Colu/Anlatıcılık Hünerin Tarihî Gelişim Yolu” (Orozobekova 2003), “Tökmölöktün Başatı, Kalıptanuu Etaptarı cana Sinkrettüü Tabiyatı/Doğaçlamamın Başatı, Kalıplanış Etapları ve Senkretizm Tabiyatı” (Obozkanov 2006) gibi çalışmalar bu alanda akla ilk gelen eserlerdir. Akınlar hakkında biyografi şeklinde yayımlanmış eserler de mevcuttur. Mesela “Togolok Moldo” (Taştemirov 1970), “Toktogul” (Ümötaliyev 1954), “Kalık Akıyev” (İmanbayev 2003) gibi eserlerde Togolok Moldo, Toktogul Satılğanov ve Kalık Akıyev başta olmak üzere birçok akın

* Yrd. Doç. Dr. Çankırı Karatekin Ü. Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. El-mek: karapapag@hotmail.com

¹ Akınlık geleneğiyle ilgili Türkiye'de gerek daha önce yapılmış çalışmalarda gerekse bizim bir araştırmamızda (Arvas 2011) bilgi verildiği için bu makalede söz konusu geleneğe yönelik açıklama gereği duymuyoruz.

biyografik çalışmalara konu olmuş ve bu çalışmalarda söz konusu akınların hayatı ve şiirleri ele alınmıştır.

Akınlar hakkındaki kitap çalışmaları dışında onların makale, bildiri ve gazetelerdeki köşe yazılarına konu olduğunu da belirtmek gerekir. Ayrıca “Baş kesmek bar, til kesmek çok/Baş kesmek var, dil kesmek yok” atasözünü de (Koşoyeva 2009: 11) Kırgızların akınlık geleneğini kültürel manada koruma altına aldığı söylenebilir. Türkiye’de de akınlık geleneğine yönelik bazı araştırmalar yapılmıştır. Örneğin Ege Üniversitesi’nde “Kırgızistan’da Akınlar ve Akınlık Geleneği” (Alimov 2003) adlı bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Süleyman Kayıpov’un Türkiye’de (2005) ve Kırgızistan’da (2009) Türkçe yayımladığı çalışmalar da Kırgız akınlık geleneği hakkında değerli bilgiler vermesi açısından son derece önemlidir.

Kırgız âşıklık geleneğinin, sözlü icadın bir türü olmasına rağmen folklordan müstakil bir alan olarak ele alınması gerektiğini belirten Kayıpov, âşıkların her birinin kendine özgü tarzı, üslubu, poetikası, bakış açısı ve tercih ettiği belli bir türü olduğunu söyleyerek Barpı Alıkulov’un felsefi şiirlerin, atışmaların, Balık Kumar Uulu’nun tarihî epik destanların, Soltobay’ın yergi ve övgü şiirlerinin ustası olduğunu ifade etmektedir. Yazar, Kırgız âşıklık geleneğinin zengin ve estetik bir tecrübeye sahip olduğunu; bunun da temelini *bakşı* (bahşi), *emçi-domçu* (tabip, üfürükçü), *körümçü* (falcı), *sınçı* (canlı cansız varlıkların sarrafı, birçok konularda tahmin yürüten düşünür), *tökmö akın* (âşık), *comokçu* (destancı) gibi eski zamanlardan beri devam eden köklü ve zengin bir geleneğin oluşturduğunu, ancak günümüzde ozanlık geleneğinin adı geçen türlerinin çoğuna rastlanmadığını, yine de onun özünü tanıtabilecek *ırçı*, *akın*, *comokçuların* ağızından derlenmiş eserlerin hayli çok olduğunu dile getirmektedir (Kayıpov 2005: 20; 2009: 107).

Kırgız âşıklık geleneğinin başlangıcı hususunda yazılı bir kaynak olmadığı halde bu geleneğin tarihi ile ilgili bilgilerin bulunduğunu belirten Kayıpov, folklorik miraslardan hareketle kimi *akın* ve *ırçıların* günümüzden yaklaşık bin sene önce yaşadığını tahmin edilebileceğini yazarak şunları söyler: “Manas destanında Caysañ Irçı adı ile anılan ırçının IX. yüzyılda yaşadığı bilinmektedir. Aynı destanda adı geçen Iramandin Irçı Uulu hakkında da aynı fikri söylemek mümkündür. IX-XIII. yüzyıllar arasındaki ozanlar hakkında bir bilgi henüz bulunmuş değildir. Kazak, Karakalpak, Nogay edebiyat geleneği tarihinde yer alan Ketbuka Irçı’nın Çiñgizhan (Cengiz Han) ile aynı dönemde yaşadığı, folklor kaynaklarından bilinmektedir. XIV. yüzyılda yaşayan Toktogul Irçı ve Tolubay Sınçı ile ilgili bilgiler de sadece sözlü kaynaklardan ibarettir. XIV-XV. yüzyıllarda yaşadığı tahmin edilen Asan Kaygı da Kırgız, Kazak, Karakalpak ve Nogayların sözlü geleneğinde bir düşünür ve ozan olarak karşımıza çıkar. Sançı Sınçı, Kırgız şeceresi ve efsanelerinde insan, yer, mal, devir, fikir ve nazariyelerin eleştirisini, gelecek haberleri hakkında söylenen eleştirel hükümlerin sahibi, ‘dedikleri gerçekleşen, gözü açık’ bir şahsiyet, bir düşünür olarak her zaman anılan simalardandır. Hayatı ile ilgili bilgiler bulunmasa da XVI-XVII. yüzyıllarda veya daha sonraki dönemlerde yaşadığı tahmin edilen bir sınçı (düşünür, hâtip) olduğu bilinmektedir.” (Kayıpov 2005: 20; 2009: 107, 108).

Kırgız ozanlık geleneğinin XIX. yüzyılın başına kadarki gelişimi hakkında henüz kesin bilgi bulunmadığını dile getiren yazar, bu geleneğin daha önce görülmedik bir şekilde gelişmesini XVIII-XIX. yüzyıllarda gerçekleştirdiğini belirterek bu dönemdeki akınların adlarını kronolojik olarak şöyle sıralamaktadır: Kalıgul Bay Uulu (1785-1855), Arstanbek Buylaş Uulu (1840-1882), Moldo Kılıç Şamırkan Uulu (1866-1917), Balık Kumar Uulu (1793-1887), Çoñdu Koyçuman Uulu (1826-1912), Esenamam Calgaş Uulu (1833-1913), Soltobay Toktobolot Uulu (1834-1918), Nurmoldo Narkul Uulu (1838-1920), Ceñicok (Ötö) Kökö Uulu (1860-1919), Toktogul Satılğanov (1864-1933), Eşmambet Bayseyit Uulu (1867-1926), Korgol Dosuyev (1882- 1962), Kalık Akiyev (1883-1953), Barpı Alıkulov (1884-1949), Osmonkul Bölöbalayev (1888-1967), Ismayıl Boronçiyev (1910-1978), Toktosun Tımbekov (1927-1982) (Kayıpov 2005: 20; 2009: 108, 109).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/4 Fall 2011

Yazarın günümüz ozanlık geleneği temsilcileri arasında gösterdiği Aşırılı Aytaliyev, Estebes Tursunaliyev, Tuuganbay Abdiyev, Zamirbek Üsönbayev (2009:108, 109) vb. ozanlar ise artık hayatta değiller.

Ayrıca yazar, XIX. yüzyılın sonu, XX. yüzyılın başında ozanlık geleneğinde okuma yazma bilen, kendi eserlerini kâğıt üzerine dökebilen *cazgıç akınlardan* bahsetmekte ve bunlara örnek olarak Moldo Niyaz (1823-1896), Cumamüdün Moldo (1862-19...), Togolok Moldo (1860-1942), Moldo Kılıç Şamırkan Uulu (1866-1917), Aldaş Moldo (1874-1930) vb. isimleri göstermekte (Kayıpov 2005: 20; 2009: 109) ve destanları icra eden bazı *comokçuların* (destancılar) da aynı dönemde yaşadığını ifade ederek gittikçe önceki *comokçuların* yerini “*cazma aytuuçular*”ın (okuma yazma bilen destancılar) aldığını yazmaktadır (Kayıpov 2005: 20; 2009: 110).

Akınlık/âşıklık geleneğini hâlâ canlı olarak devam ettiren günümüz Kırgız akınları² on günde bir toplanarak faaliyetlerini sürdürmektedirler. Geçmişte olduğu gibi bugün de bazı akınlar, hem akınlık hem manasçılık mesleklerini icra ederken bazı akınlar ise sadece akınlık mesleğini gerçekleştirmektedir. Bazı akınların hâlâ “Manas” destanını icra etmesi ise iki geleneğin ilişkili olduğunu akla getirmektedir. Nitekim bu akınların başında Iramadın İrci Uulu ile Caysan Ümöt Uulu gösterilmektedir (Koşoyeva 2009: 10). Halkın dertlerini, sıkıntılarını, acılarını dile getiren ve tarih sayfalarında yer alan böyle akınlar, geleneği günümüzde de devam ettirmektedirler.

1. Günümüzde Akınlık Mesleğine Girişte Etkili Olan Bazı Unsurlar

Akınlık mesleğine girişte rüya görme, yetenekli olma, aileden birinin öncü olması, kendini yetiştirme ve bir ustanın yanında yetişme yani usta-çırak ilişkisi önemli unsurlardır. Akınların yetişmesinde en çok dikkat çeken unsur usta-çırak ilişkisidir ve onlar genelde bir ustanın yanında bulunurlar. Biyografileri verilen akınların çoğu bir ustaya sahiptir. Bu ustaların önde gelenleri, bugün hayatta olmayan E. Tursunaliyev, A. Aytaliyev, T. Abdiyev, Z. Üsönbayev gibi akınlardır. Günümüz akınlarının çoğu bu ustaların yanında bulunmuş, onlardan birinin nasihatini almıştır. Mesela Amantay, Aşırılı Aytaliyev'den; Azamat, önce Abdıraşım İsmayıl Oğlu'ndan sonra T. Abdiyev, Z. Üsönbayev gibi akınlardan eğitim almıştır. Usta-çırak ilişkisini günümüz akınları da devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Örneğin Kadırbek ile Asılbek, bir müddet Aalı Tutkuçev'in yanında eğitim almıştır. Ayrıca on günde bir düzenlenen toplantılarda çekilen kura sonucu akınlar eşleşmekte ve belirlenen konularda atışma yapmaktadırlar. Her ne kadar kura çekilse de gençlerin ustalarla eşleşmesine dikkat edilmektedir. Bunun sebebi, genç akınların ustaların söz ve ezgiyi kullanma becerilerini takip etmelerini, atışma usulünü öğrenmelerini sağlamaktır. Akınlar Derneği'nde düzenlenen bu programlardan biri 03.04.2011 tarihinde bu satırların yazarı tarafından kaydedilmiştir.³

Akınlar, rüya sonucu bu mesleğe girdiklerini de ifade etmişlerdir. Örneğin Akcoltoy'un rüyası şöyledir: “Rüyamda ana babam beni Beyit'te yatan ata babaların mezarına götürüyorlar. Orada atın yelesinin bağlandığı bir mızrak duruyor. Her bir mezar taşının dibinde sıradan ağaçlar değil, mezar ağaçları büyüyor. Biraz ilerde bir çocuğu Manas atamızın mezarına, beni ise Almanbet bahadırın mezarına yatırırlar. Ölen adamın adının yazıldığı taşa benim adım saklanır, gümüş, altın koyduğumda kapta gümüş ile altın eriyip kıvrılan iki yemyeşil yılan dönüşür ve bunlar beni uzunca süzerler.” Ancak rüya sonucu akın olunamayacağını söyleyen akınlar da vardır. Mesela

² Kırgızlarda akınlar, “tökmö” yani “âşık” ve “cazuucu” yani “çağdaş şair” olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu makalede ele alınan akınlar birinci tip akınlardır. Dolayısıyla metin içinde geçen “tökmö akın”, “akın” kelimeleri bu şekilde anlaşılmalıdır. Kazaklardaki “tökpe akın”lar da aynı görevi üstlenmektedirler. Türkiye Türkçesinde “dökme”ye mukabil gelen “tökmö”, aynı zamanda doğaçlama anlamına da gelmektedir.

³ Burada atışma yapılacak konular kağıda yazıldıktan sonra kura çekmek suretiyle akınların eşleşecekleri kişi ve konular belirlenmektedir. Benim bu programda bulunmamdan dolayı kuradaki konulardan biri “Kırgız-Türk dostluğu”ydü. Kırgız-Türk dostluğu konusunda usta akın Amantay ile genç akın Asılbek bir atışma yaptılar.

Turkish Studies

Azamat, iki üç defa akın olmak için yattığı halde herhangi bir düş görmemiştir. Aileden birinin akınlık mesleğine ilgi duymuş olması ya da akın olması da akınlığa başlamakta önemli bir role sahiptir. Mesela Cenişbek ile Aalı, babalarının akın olduğunu ya da akınlığa ilgi duyduğunu ifade etmişlerdir. Akınlık mesleğinde yetenek sahibi olma ve kendini bu alanda yetiştirme de öne çıkan unsurlardır. Yani akınların, kendi ruhsal ve fiziksel durumlarına bağlı olarak belli şartlar sonucu akınlık mesleğine başladıkları söylenebilir.

2. Akınların Biyografisi⁴

2.1. Amantay Kutmanaliyev

20 Nisan 1969'da Talas'ın Taldı-Bulak köyünde doğan ve Sargaşka mahlasını kullanan Amantay Kutmanaliyev, hemen her Kırgız tarafından tanınır. Kırgızistan Devlet Filarmonisi'nin "Toktogul Satılğanov" adındaki halk şairleri topluluğunun üyesidir. İç dünyası geniş olan ve sözü tam yerinde söyleyebilen bu usta akın, günümüzdeki öncü yeteneklerden biridir (Koşoyeva 2009: 22). 1986'dan beri "çığarmaçılık"la⁵ ilgilenen akının ır⁶, terme⁷ vb. şiirleri dergi ve gazetelerde yayımlanmaktadır. 1987'de Filarmoni'ye alınan akın, burada Estebes Tursunaliyev denetimindeki "El Şayırlar" grubunda çalışmaya başlar. 1991'de Filarmoni'nin iki yıllık "Sahne Sanatları" bölümünü bitirir. 1993-1997 yılları arasında A. Üsönbayev adlı "El Şayırlar" grubuna dâhil olur. 1997 ile 2000 yılları arasında ticaretle uğraşır. 2001 yılından beri Devlet Filarmonisi'nin "Toktogul Satılğanov" adlı bölümünün "El Irçısı Estebes" grubunda çalışmaktadır (Kutmanaliyev 2004).

1989 yılında Koçkor'da yapılan "Halk Yeteneklerini Araştırıyoruz" adlı ulusal festivalde ilk defa Mirzaalı Coroyev ile "alım-sabak"⁸ atışmaya katılıp dikkat çeker. Bu yarışmada "Kalık Akiyev" baş bayge⁹ madalyasını alır. 1991 yılında "Yeni İsimler" yarışmasında ikincilik; 1992 yılında "Aytış" tele yarışmasında üçüncülük; 2000 ve 2001 yıllarında cumhuriyetin egemenliğinin 10. yılına adanan Kazak-Kırgız akınları atışmasında birincilik; 2002 yılında "Aytış" derneğinin hazırladığı yarışmada üçüncülük; 2003 yılında "Kazıbek Kazalçı'nın 100 Yılı"na adanan şenlikte düzenlenen atışmada ikincilik almıştır. Ulusal "Aytış-2004" yarışmasının baş baygesinin de sahibidir. Sargaşka mahlasını, yolunu devam ettirdiği ustası Aşıraalı Aytaliyev'den almıştır. On beşten fazla ulusal düzeydeki atışmanın katılımcısı olan akın, 2002 yılında Bişkek Belediyesi tarafından "Ardak Gramotası/Takdir Belgesi" ile onurlandırılmıştır. "Aytış" derneğinin ilk üyesi olan Amantay'ın ustaları E. Tursunaliyev, A. Aytaliyev, T. Abdiyev, Z. Üsönbayev gibi ünlü akınlardır (Koşoyeva 2009: 22).

⁴ Günümüz akınlarının biyografisi, Asel Koşoyeva'nın "Aalam Kırgızları" adlı dergide yayımlanan "Akkan Dünyö/Akan Dünya" adlı akınlarla yaptığı röportajından yararlanarak hazırlanmıştır. Bilindiği kadarıyla bu yazının dışında günümüz akınları üzerine yapılmış ne popüler ne bilimsel bir araştırma bulunmaktadır. Ancak Amantay Kutmanaliyev, şiirlerini topladığı bir eser yayımlamış, arkasına da kısa bir biyografisini eklemiştir.

⁵ Çığarmaçılık, insanın medenî, ruhî ve maddî zenginliklerini ortaya çıkarmaya yarayan işi (bk. Kırgız Tilinin Sözdüğü, s. 1346). Sözlükte bu şekilde açıklanan kelimenin teknik anlamı, hem sözlü hem yazılı ürünlerin oluşturulmasını ifade eder. Dolayısıyla kelime, yazarların eserleri yanı sıra akınların ortaya koyduğu ürünler için de kullanılan ve sanat olarak görülen teknik bir terimdir.

⁶ Ir terimi genel olarak şarkı, türkü anlamına gelmektedir ancak Kırgız akınlarının deyişleri için de bu terim kullanılmaktadır.

⁷ Terme, didaktik ve sözlü şiir demektir (bk. Kırgız Tilinin Tüştürmө Sözdüğü: 592).

⁸ Birinden sonra diğerinin devam ettirdiği atışma türü (Kırgız Tilinin Sözdüğü: 89). Ancak atışmayı devam ettiren kişinin aynı konu ve ezgiyle bunu sürdürmesi gerekir.

⁹ Bayge, yarışmalarda birinci gelen ya da kazanan kişiye verilen ödül anlamına gelir (bk. Kırgız Tilinin Tüştürmө Sözdüğü: 78).

2.2. Cenişbek Toktobekov

Narın'a bağlı Emgekçi köyünde 9 Mayıs 1975 yılında doğan Cenişbek, akınlığa Narın'daki "M. Rıskulov" adlı müzik ve drama tiyatrosunda aktörlükle başlamıştır. Henüz mektepteyken akınlığa başlayan Cenişbek'in "çığarmaçılık" yönü çabuk gelişir ve önce başlangıç ırları, sonra parodiler yazar. Babasının "camak"layıp¹⁰ türkü söyleyen biri olduğunu belirten akın, altı yaşındayken babası öldüğü için onun türkülerini duyamadığını ama dedesinin babası için yazdığı türkü defterini hâlâ sakladığını ifade eder. Akınlık mesleğinde söylediği güzel sözler, yazdığı parodiler ve terbiye, edep, ahlak temaları üzerine dile getirdiği eserleri ile halkın sevgisini kazanmıştır. Şiirleri, yöresel ve bölgesel gazetelerde yayınlanmıştır. Çabuk söz bulma kabiliyeti, hemen doğaçlama şiir söylemekle de ünlüdür. (Koşoyeva 2009: 11). Akın, 1993'te 15-16 yaşlarındayken Kırgızistan'ın her tarafından gelen genç akınların Bişkek'te yaptığı atışmada Narın bölgesi adına atışıp baş baygeyi almıştır. Bundan sonra her yıl düzenlenen akın atışmalarına katılıp halk tarafından sevilir ve Kırgızların yeni yetişen akınları içinde yer alır. O zamandan beri halk önünde karşılaşmalara girmektedir. Akınların alim olması gerektiğini söyleyen Cenişbek, tiyatro oyunları ile akınlık mesleğinin bir kuşun iki kanadı gibi birbirini desteklediğini ifade etmektedir. Akınların, gördüklerini dile getirdiğini, toplumda olup biten yanlış işleri ele aldığını belirtir. Eserlerinin gençlerin yüreğine az da olsa iman, sevgi, saygı sezgisi uyandırdığına da inanmaktadır (Koşoyeva 2009: 11).

Cenişbek, 1993 yılından itibaren akınlara yönelik devletçe düzenlenen uluslararası yarışmalara, festivallere sürekli katılmaktadır. 1993'teki "Ak tangday/Beyaz tan gibi", 1994'teki "Barpı Alıkulov'un Doğum Günününün 110. Yılına Armağan", 2002'deki "Oş-3000" atışma programlarında birincilik; 1995'teki, "Manas-1000", 2001'deki "Talas Tangşiyt/Talas Şakıyor", uluslararası atışma programlarında ikincilik almıştır. Ayrıca 1994'te "Alımkul Üsönbayev'in 100. Yılı" anısına düzenlenen akınların korunması ve 1998'deki "Isıkköl-98" atışmalarında baş baygeyi kimseye kaptırmamıştır. 2002'de "Talas Tangşiyt/Talas Şakıyor" festivalinde akınlar içinden baş baygeyi aldığı gibi 2002 yılında Bişkek'te yapılan uluslararası festivalde ise Elmırbek İmanaliyev ile eşit dereceyi paylaşır. 2002 yılında Narın'ın Atbaşı şehrinde ulusal düzeyde akınları koruma yarışmasında "Kazıbek Kazalcı'nın 100. Yılı" anısına düzenlenen yarışta birincilik almıştır. 2003 yılında ise eskiden yaşamış büyük akın Cenicok'un anısına düzenlenen "Kutsal-yıldız" adlı programda Kazak ile Kırgızların ünlü akınlarının yaptığı atışmada baş baygeyi almıştır (Koşoyeva 2009: 11).

2.3. Aalı Tutkuçev

Günümüz "tökmö akın"lar arasında atışmaları ile geniş bir çevrede tanınan genç akınlardan biri de Aalı Tutkuçev'dir. 9 Aralık 1983 yılında Talas'ın Manas yöresine yakın Aral köyünde doğmuştur. Aalı, köylerinde doğan çocuklar için üç dileğin bulunduğunu şöyle dile getirir: "Babam Tökömbay, 'Oğlumun adını Aalı koysam Aalı Tökömbayev olur. Rusçada 'ö' harfi olmadığı için oğlum Aalı Tokombayev olur ve Aalı gibi iyi bir akın olur.' deyip adımı Aalı koyar. Birinci dilek, anne babamın istediği bu dilektir. İkincisi, köylülerin bizim köyden akınların çıkmasını temenni ettiği dileğidir. Üçüncüsü, SSSR döneminde 'Sadece dört akın kaldı, bundan sonra akın çıkmasa bu büyük hüner biter.' şeklindeki düşüncelere kapılan Kırgızların 'Keşke bu hüneri devam ettiren gençler olsaydı.' şeklindeki dileğidir." (Koşoyeva 2009: 12).

¹⁰ Camak, irtical (bk. Kırgız Sözlüğü, s. 171). Sanatsal değeri düşük, yazarın stiline görünmediği, çoğunlukla birilerinin hazır dizelerinin, düşüncelerinin alındığı, olgunlaşmayan ır (bk. Kırgız Tilinin Sözdüğü, s. 404). Asıl anlamı bir şeyi yamamak olan "camak" kelimesi, esas itibarıyla Türkçedeki "yama-" fiilini ifade eder. Kelime zamanla genişleyerek birinin söylediği dizelere yenilerini eklemek anlamlarına gelen bir terime dönüşmüştür. "Camakçı" ve "camakçılık" terimleri de "camak" kelimesinden türemiştir. Camakçı, irticalci; hanende şair (bk. Kırgız Sözlüğü, s. 171). Camakçılık, kafiyeye kullanmayı bilme, birinin arkasından diğerinin devam ettirmesi (bk. Kırgız Tilinin Sözdüğü, s. 404).

Hem dedesi hem babasının akınlık hünere değer veren hatip kişiler olması Aalı'nın bu mesleğe ilgi duymasına neden olmuştur. Aalı'nın ünü bütün Kırgızistan'a yayıldığı halde babası ve dedesinin akınlığı köyleriyle sınırlı kalmıştır. Beşinci sınıftayken anne babasının düğüne gitmesi üzerine evde iki kız kardeşiyle yalnız kalan Aalı'nın, damdaki antenin rüzgarda sallanmasından korkmaları neticesinde kardeşlerini uyanık tutmak için "Ana babam toya gitti" diye bir türkü yazması onun akınlığa hevesini arttırır. Oturduğu yerde uyuyup kalan akının elindeki türküyü ertesi gün babası görüp sevinir ve kış ile ilgili kolay kafiyeli dört kıtalık bir türkünün birinci dizelerini yazıp, kalanını onun tamamlamasını ister. Bundan sonra kendisindeki yeteneğin geliştiğini ve eline komuzu alıp ata babalarından kalan bu çalğının sırrını öğrenmeye başladığını belirtir. Aynı zamanda ır yazmaya ve komuz eşliğinde "Manas"¹¹ söylemeye başlar. 2-3 yıl sonra Talas'ta ilköğretim çağındaki çocukların yazdığı şiirlerden bazıları seçilip kitap olarak yayımlanır. "Ümüt" adlı bu kitaba Aalı'nın da iki şiiri alınır. Bu durum, akına daha da cesaret vererek onu "çığarmaçılık" a iyice bağlar. Mektebi bitirdikten sonra "Bübüsara Beyşenaliyeva" adlı Kültür Enstitüsü'nün "Solo ve Orkestra Şefliği" bölümüne girip burayı başarıyla bitirir. Hâlâ Devlet Filarmonisi'nin "Toktogul Satılğanov" adlı halk şairleri topluluğunda çalışmaya devam etmektedir. Aalı Tutkuçev, Arstanbek Buylaş Uulu'nun 180. yılına adanan ulusal "Aytış-2005" atışmasında baş baygeyi almıştır. 2005 yılında "Zamandaş" gazetesinin düzenlediği yarışmada "Yılım En İyi Hünerbazi" ödülü ile ödüllendirilmiştir. 2008 yılında Kırgızistan Cumhurbaşkanlığı'nın "Altın Merdiven" yarışında da ödül almıştır (Koşoyeva 2009: 13).

Eskiden devletin "halk artisti, emekçi artisti" gibi unvanları olmadığı için halkın akınlara unvan verdiğini söyleyen akın, Toktogul'a "dağ bülbülü", Kalmırza'ya "kara caak", Osmankul'a "okyanus", Alımkul'a "tökmö/dökmö" dendiğini ifade eder. Alımkul'a "tökmö" denmesinin sebebi ise onun küü¹² çalan, destan ve camak söyleyen, ezgi yaratan yani halk ne isterse yerine getiren bir akın olmasıdır. Alımkul gibi akınları "tökmö akın", kendisini ve kendi dönemlerindeki sanatçıları ise "camakçı ırçılar" olarak değerlendirmektedir. Aalı'nın diğer akınlardan farkı camakçılık türündeki atışmalardan kaçınmasıdır. (Koşoyeva 2009: 13).

2.4. Azamat Taalay Bolgonbayev

Meslektaşlarına göre daha erken yaşlarda akınlıkla ilgilenen ve halkın karşısına çıkan genç akınlardan biri de Azamat Bolgonbayev'dir. 29 Kasım 1983 yılında Çüy bölgesine bağlı Araşan köyünde doğmuştur. 1997 yılında PROON Uluslararası Organizasyonu, Zamirbek Üsönbayev'in önderliğinde ünlü akınlar ve manasçılar topluluğu ile birlikte bir program düzenler. Bu programa ustalar talebelerini alıp getirirler. Azamat, komşu Koytaş köyü sakinlerinden Abdıraşim İsmayıl Uulu'nun teklifi üzerine onun talebesi olur. Programda Kırgızistan'daki bütün usta akın-manasçılar talebelerini toplayıp Taş-Moynok köyünde sekiz günlük bir festival yaparlar. Burada genç yetenekler her gün birbiriyle atışma yapıp yarışlar. Festivalden sonra Zamirbek, Azamat'a "Mektebi bitirdiğinde Sanat Enstitüsü'ne gel, ben orada ders veriyorum." der ve o da okulu bitirince buraya başvurur. Akın olmak için üç defa uykuya yatan Azamat, rüyasına hiçbir şeyin girmediğini, ustalarının kendisini okutarak akın yaptığını söyler. Azamat, kendisinin arzu ve isteğinin akınlıkta önemli olduğunu belirterek ustalarının, yüreğindeki yeteneği uyandırdığını sözlerine ekler. Tökmö akınlar mektebine başladığı ilk günden itibaren A. Aytaliyev, T. Abdiyev, Z. Üsönbayev, E. Tursunaliyev gibi ünlü akınların dikkatini çeken ve onlardan eğitim alan Azamat, bu akınlardan Sanat Enstitüsünde okuduğu vakitler derslerin Filarmoni'de yapılmasından dolayı bu imkana kavuştuğunu belirtir (Koşoyeva 2009: 14).

¹¹ Normalde Manas destanı komuz (kopuz) ile çalınıp söylenmez. Manas destanına kutsal gözüyle bakıldığı için bu destan, el kol hareketleri ve belli bir ezgi eşliğinde söylenir. Ancak Manas dışındaki destanlar komuzla söylenmektedir.

¹² Komuz ya da başka bir çalgı aletiyle çalınan eser, ezgi (bk. Kırgız Tilinin Sözdüğü: 852). Ancak, bu türün sözleri olmayıp sadece ezgiden oluşur.

Tuuganbay Abdiyev'in kendisine "Akınların üniversitesi sofranın kenarıdır." dediğini ve onun bu sözüne kulak vererek kendi ustasıyla aş-toylarda bulunduğunu, aksakalların eleştirilerini, fikirlerini, akıl nasihatlerini dinlediğini söyleyen Azamat, onlardan çok şey öğrendiğini belirtmektedir. Eski üsul tarihî komuzun sadece iki kişide bulunuşu ve ilk atışmasını şöyle açıklar: "Biri Zamirbek Hoca'da, diğeri bendedir. Bu komuz bana dayımdan kalmış. Eskiden gölün taraflarında Karamoldo Orozov'un başkanlığında çok ünlü akınlara komuzunu vuran Canserke adında bir usta varmış. Bu kişi Alımkul'a otuzlu yıllarda komuz vurur. Dayım o zaman akınlık hünerine yeni ilgi duymaya başlayan iki yaşında bir çocukmuş, ona da çocuk komuzu yapmış ve dayıma vurup vermiş. Dayımdan kalan bu komuza sahip çıktım ve 2001 yılında "Aytış" derneğinin düzenlediği akınların atışmasına ilk defa katıldım." (Koşoyeva 2009: 15).

Çabuk söz bulmakla dikkat çeken akın, Kazak-Kırgızların seçkin "tökmö akın"ları arasında yapılan büyük atışmaların duayeni olarak nitelendirilmektedir. Aynı zamanda Kırgızistan Cumhuriyeti'nin "Aytış Topluluğu" derneğinin başkanıdır. 2002 yılında "Talas Tangşyt/Talas Şakıyor" uluslararası atışmasında üçüncülük; 2004 yılında gerçekleştirilen "T. Satılğanov'un 180 Yıllık Anma Töreni"ne adanan atışmada ikincilik; 2005 yılında Kazakistan'ın Astana şehrinde yapılan gençlerin "Şabıt" uluslararası festivalinde ikincilik; 2006 yılında Kazakistan'ın Kızıl-Ordo şehrinde gerçekleştirilen "Korkut Cana Uлуу Talaa Sazı/Korkut ve Büyük Yaban Sazı" adlı festivalde birincilik; 2007 yılında Isık-Köl'ün Barskoon köyünde düzenlenen ulusal seçme "tökmö akın"lar yarışmasında baş baygeyi; 2008 yılında "Cumhurbaşkanlığı 1. Kupası" uluslararası atışmada ikincilik; 2009 yılında Kırgızistan'ın egemenlik gününe bağlı olarak Oş'ta yapılan "Cumhurbaşkanlığı 2. Kupası" atışmasında birincilik almıştır (Koşoyeva 2009: 15).

2.5. Elmirebek İmanaliyev

"Tökmö akın" yanı sıra manasçı, destancı, bestekar ve tiyatro aktörü olarak da tanınan Elmirebek İmanaliyev, 17 Ocak 1978 yılında Calalabat'ın Toktogul yöresine bağlı Özgörüş köyünde doğmuştur. Meslektaşlarından farkı her zaman halkın problemlerini anlatan temalarla yenilikçi bir tavır sergilemesidir. Akınların "çığarmaçılık" tarihinde kaybolan "coktoo/ağıt" türünü tekrar canlandıran bir akındır. 1993 yılında Bişkek'te yapılan "Aktangday" adlı akınlar atışmasında baş bayge; 1994 yılında "A. Üsönbayev'in 100. Yılı"na adanan ulusal şenlikte anlatma geleneğine göre söylediği destanlarla ikincilik; 2000 yılında Calalabat'ta gerçekleştirilen "Kurmanbek-500" ulusal şenliğinde destancılık dalında baş bayge; aynı yıl Bişkek'te düzenlenen "Cenicok-140" uluslararası akınlar atışmasında baş bayge; 2002 yılında Bişkek'te yapılan "Aytış-2002" uluslararası atışmada baş bayge; aynı yıl 2 Mart'ta ilkbahar bayramıyla ilgili Bişkek'te düzenlenen ulusal akınlar atışmasında baş bayge; 2002 yılında Kazakistan'ın egemenlik gününe adanan ve Türkistan'da yapılan uluslararası atışmada üçüncülük; 2003 yılında Astana'da yapılan uluslararası akınlar atışmasında birincilik almıştır. Bundan başka uluslararası, ulusal birkaç yarışmada da birinciliği paylaşmıştır. "Yalnızlıktan Bıktım", "Bülbülüm", "Niçin ağladın?" gibi halkın ağzından düşmeyen türkülerin yazarıdır (Koşoyeva 2009: 21).

2.6. Coldubay Caparov

Doğaçlama sanatını devam ettiren ve 1 Ağustos 1955'te Narın'ın Atbaşı yöresine bağlı Booğaçı kasabasının Akmuz köyünde doğan akınlardan biri de Coldubay Caparov'dur. İlk girdiği atışmalarda Kazakların ezgileri ile halkın karşısına çıkan akına, arkadaşları bu nedenden dolayı "Kazak" lakabını takmışlardır. İrların sanatsallığına, kafiyesine, anlamın derinliğine, sağlamlığına elinden geldiğince dikkat eden Coldubay, 2002 yılında tökmö akınlar uluslararası festivalinde üçüncülük ve Narın'ın Songköl yaylasında yapılan yarışta ikincilik almıştır. Ayrıca Songköl'deki yarışmada para ödülüne layık görülmüştür. Coldubay Caparov, Bişkek ve Çüy çevresindeki akın atışmalarına ödül için değil doğaçlama ustalığını geliştirmek, atışmasını zenginleştirmek için sürekli katılmaktadır (Koşoyeva 2009: 22).

Turkish Studies

2.7. Akcoltoy Kanat Uulu

1992 yılında Isık-Köl'de dünyaya gelen genç akın Akcoltoy Kanat Uulu, Kırgız ile Kazaklar arasındaki dostluğu, huzuru geliştirmek için dombra çalmaktadır. Annesi Kazak olan Akcoltoy, doğumuyla ilgili şu bilgileri verir: “20 Mayıs 1992’de Opera-Bale Tiyatrosunda ulusal atışma olur. Orada Abdıldı akın ile annem Marya Kerim Kızı atışır. Abdıldı ağabey:

Cakşılık bolso sebepker Buyruğumdu elep kör Erteerek ağama Bir erkek bala töröp ber deyince annem şu karşılığı verir:	Güzellik olsa sebepçi Buyruğumu eleyip bak Çabucak ağabeyime Bir erkek çocuk ver
Cakşılık bolso eger sebep degen Sen aytkan sözdöründü elep köröm Bayeken öz küçündö turaar bolso Bir emes on erkek bala töröp berem 16).	Güzellik olsa eğer sebep denen Senin sözlerini eleyip bakacağım Ağabeyin kendi gücünde olsa Bir değil on erkek çocuk veririm (Koşoyeva 2009: 16).

Bir yıl sonra doğan Akcol, bu olaydan dolayı kendisindeki bu yeteneğin başlangıcının anne karnındayken başladığını düşünmektedir. İki yaşındayken anne babası evdeki konukları yolcu edip döndüklerinde onun odasında çınlayan bir ses olduğunu söylerler. Gelip baktıklarında iki yaşındaki çocuğun bağdaş kurup ellerini kaldırarak Manas söylediğini görürler. Çok sevenen anne baba “İnşallah çocuğumuz hünerli biri olacak.” deyip kimseye bir şey söylemeden ata babaların ruhlarına Kuran okutup akını bu hünere ısındırmaya başlarlar. İkinci sınıftan itibaren müzik okuluna verilir. İlk başta akınlıkla samimi olarak ilgilenmeyen Akcoltoy komuz öğrenmeye başladığında bir düş görür. Bu düşü ana babası iyiliğe yorarak Kuran okuturlar. Bundan sonra kanında gezen yeteneğin açıldığını ve akınlığa önem vermeye başladığını belirten Akcoltoy, dombroyu 9 yaşında annesinden öğrenir. Komuz tutmayı küçükken annesinden öğrense de çalmayı 10 yaşında Isık-Köl bölgesindeki Ibray Tumanov adlı müzik okulunun muallimi Narınbek’ten öğrenir. (Koşoyeva 2009: 16).

“Aytış” derneğine 2006 yılında gelir. O zaman camaklayıp söyler. Tuuganbay Abdiyev, “Evladım, bu yıl evine gidip Cenicok, Toktogul gibi akınların şiirlerini oku.” der. Abdiyev ve Estebes gibi akınların yanı sıra Aşırılı Aytaliyev de “Evladım, yağmur suyunun yere sindikten sonra yeşil otun çıkararak yeşillendiği gibi sen de insanın yüreğine o şekilde ümit veren ve yağmur gibi dökülen tökmö akın ol!” diye dua eder. Bu şekilde üç büyük akının ardından gidip duasını alır. Aytış derneğinde en genç camakçı akın olarak değerlendirilir. O zamandan beri büyüklerinin nasihatini dinler ve söyledikleri sözlerinden birer ikişer olarak genç yaşta akınlıkla ilgilenip hüner çevresine karışır. Atışmalarda dombroyu ise Kırgızların annesini unutmaması ve annesinden kalan bir miras olduğu için kullandığının altını çizmektedir. (Koşoyeva 2009: 16).

2.8. Adilet Aytikeyev

Akınlık hünerine ilgi duyan Adilet Aytikeyev, 14 Aralık 1985 yılında Talas’ta doğmuştur. Genç bir “tökmö akın” ve destancı olan Adilet, akınlığa başladığı günden beri meslektaşlarıyla birlikte ulusal çerçevede yapılan atışmalara katılmaktadır. Kırgızların Adigine boyunun Sartlar aşiretinden olan akın, bu aşiretten hem akın hem yetenekli pek çok insanın çıktığını söyler. Akın, Allah’ın her insana bir hüner verdiğini ama bunu ilerletmenin de yerlerde süründürmenin de insanın kendi elinde olduğunu düşünmektedir. O, hünerin kan yoluyla babadan çocuğa geçtiğini söylediği halde asıl başlangıcın Allah’tan olduğuna inanmaktadır. Akınlığa daha mektep çağlarındayken kafiyelere dikkat ederek şiir yazdığını ve camakçılık yeteneğinin bu dönemde

Turkish Studies

başladığını belirten akın, aynı zamanda meşhur akınların hayat hikâyelerini, atışmalarını radyodan dinlediğini, ulusal kanallardan izlediğini söyleyerek bu mesleğe ilgi duyduğunu ifade etmektedir. Adilet, “Aytış” derneğine ayak bastığı günden itibaren meşhur akınlardan eğitim aldığını söylese de bu akınların isimlerini zikretmemektedir. (Koşoyeva 2009: 17).

2001 yılında “Atay Ogonbayev’in 100. Yılı” anısına düzenlenen “Talas Tangşıyt/Talas Şakıyor” festivali yapılır. Bu zamana kadar akınların çapan giyip, kitaptaki atışmalardan birkaçını ezberleyerek birbirini övmek ve kollayıp desteklemek için atıştığını düşünen Adilet, sahnedeki Elmirbek ve Cenişbek akınların canlı olarak atıştıklarını görünce bu durumdan etkilenir ve atışmaların doğaçlama yapıldığına kanaat getirir. Bu atışmadan sonra camakçılık türündeki atışma hünere değer verir ve akınlığa ilgisi artar. Bu festivalden başlayarak Kırgız halkının destanlarını ezberleyen akın, “Meerim” derneğinin düzenlediği ulusal ve bölgesel çaptaki “Caş Talanttar/Genç Yetenekler” yarışmalarının hepsine katılarak destan söylemeye başlar. İlk atışmasına, Isık-Köl’lü ünlü akın, destancı ve manasçı Saparbek Kasmanbetov ile 2004 yılında Filarmoni’de yapılan ulusal düzeydeki bir programda girer. Burada önceden birkaç dizesine hazırlanarak çıktığı atışmada halkın soru sorması üzerine sanki birileri ne söyleyeceğini tembihlemiş gibi cevap verdiğini belirterek bundan sonra arzusunun, yeteneğinin uyandığını ve ilk başarılarına ulaştığını belirtir. Çok büyük başarıları olmasa da geleceğinin parlak olduğuna inanan akın, vatani sevmeye halk kültürü ve mirasını saklayarak başlanması gerektiğini ifade etmektedir (Koşoyeva 2009: 17).

2.9. Asılbek Maratov

11 Mart 1990 yılında Narın’da doğan Asılbek Maratov, ünlü akın Arstanbek Buylaş Uulu’nun beşinci göbekten torunudur. Devlet Filarmonisi’nin “T. Satılganov” adlı bölümünde eğitim alan akın, aynı zamanda usta bir komuzcudur. “Tökmö akın”ların mektebi olan “Aytış” derneğinde camakçılığa en erken uyum sağlayan akınlardan biridir ve A. Aytaliyev’in talebesidir. 17 yaşında ilk defa halkın önünde seçme tökmö akınlar ile yüz yüze atışmaya çıkan Asılbek, ustalaşacağını gösterip jürinin dikkatini çeker. 2007 yılında Isık-Köl’ün Barskoon köyünde düzenlenen ulusal seçme “tökmö akın”lar yarışmasının ikincisi olan Asılbek, aynı yıl “Zamandaş” gazetesinin hazırladığı yarışmada “Yılın En İyi Hünerbazı” ödülü ile ödüllendirilmiştir. 2009 yılında Kırgızistan Cumhuriyetinin egemenlik günü nedeniyle “Cumhurbaşkanlığı Kupası” için düzenlenen atışmaya katılmıştır (Koşoyeva 2009: 18).

Kazak ve Kırgızlardaki akınlık hünere eskiden beri babadan oğula geçtiğini ifade eden akın, dedesinin de komuzla küü çalan biri olduğunu söylemektedir. Dedelerinden kalan bu sanatı ilerletmek için 8 yaşlarında Narın’daki “Cumamüdün Şeraliyev” adlı müzik okuluna kaydolduğunu ve komuz grubuna girdiğini belirten Asılbek, yöresel ve bölgesel “Genç Yetenekler” yarışmalarına katılır. 2005 yılında 9. sınıfı bitirip, Bişkek’te “Murataalı Kürönkeyev” adlı müzik okulunda eğitim almaya başlar. Bir yıl sonra Devlet Filarmonisi’nin akınlık bölümünde Aalı Tutkuçev’den iki yıllık eğitimini başarıyla tamamlar. 2005 yılında “Aytış” derneğine gelir ve burada Tuuganbay Abdiyev, Aşıraalı Aytaliyev gibi usta akınlardan eğitim alarak on günde bir akınlar arasında gerçekleştirilen atışmalara katılıp yeteneğini geliştirir. Usta akınlardan etkilendiğini ve bu hünere olan arzusunun arttığını böylece çevrede tanınmaya başladığını söyler. Asılbek, 2007 yılında Barskoon’da düzenlenen atışma için Tarih Müzesinde yapılan ilk seçme turunu geçtiği halde ikinci turda yenilir. Yine de bu dönemin akınlık sürecine zenginlik kattığı düşüncesindedir (Koşoyeva 2009: 18).

2.10. Kadırbek Beyşenov

1992 yılında Talas’ta doğan Kadırbek Beyşenov, manasçılık ile camakçılık hünere birlikte devam ettiren bir akındır. Genç camakçı-manasçı Kadırbek’in geleceği parlaktır. Urkaş Mambetaliyev, Nazarkul Seydrahmanov gibi ünlü manasçılardan eğitim alıp yöresel, bölgesel

seviyedeki “Genç Yetenekler” vb. yarışmalara katılan akın-manasçı, Manas üçlüsünü söylemeye katılmış, birkaç defa ödül almıştır. Daha sonraları komuz çalmayı öğrenmiş, aş-toylarda ır söylemiştir. Devlet Filarmonisi’nin akınlık bölümüne girmiş ve tökmö akın Aalı Tutkuçev’den eğitim alarak akınlığa devam etmiştir. “Tökmölük”e ait değerler sözlerde olduğunu ve insanın söz ustası olmasının “tökmölük”ün anlamını ve kafiyenin derinliğini arttırdığını belirten akın, ağızdan çıkan ır dizelerinin ruh dünyasına azık olduğunu ifade eder (Koşoyeva 2009: 19).

Sonuç

Bu makalede ilk etapta akınlık geleneğinin geçmişinden kısaca bahsedilmiş ve bugünkü akınların hayatları ile katıldıkları yarışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Bazı akınlarla ilgili bilgiler fazlayken bazılarıyla ilgili ise daha azdır. Bunun sebebi, Koşoyeva’nın adı geçen röportajında akınların kendileriyle ilgili verdiği bilgidir. Koşoyeva’nın röportajındaki bilgiler bizzat akınlar tarafından dile getirilmiş ve yazar çoğu zaman akınların kendi ifadelerini kağıda dökmüştür. Akınların kendileri hakkında verdikleri bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla akınlık mesleğinde “yetenek”, “üstat” ve “rüya” önemlidir. Üstat, aileden biri olabileceği gibi dışarıdan biri de olabilmektedir. Akının kendini yetiştirmesi de önemli bir husus olarak öne çıkmaktadır. Azamat, Adilet gibi akınlar kişinin kendini geliştirmesine dikkat çekerken, Aalı ve Akcoltoy gibi akınlar ise akınlıkta rüyanın önemine değinmişlerdir.

Ayrıca yukarıdaki akınlar haricinde pek çok akın bulunduğunu, ancak bunlarla ilgili elimizde kaynak olmadığı için onlar hakkında bilgi verilemediğini belirtmek isteriz. Tanıdığımız halde bilgi sahibi olmadığımız akınlar arasında Akın Şekerbek, Akın Maksat gibi gelenek temsilcileri de vardır. Günümüz Kırgız akınlarına yönelik detaylı bir araştırmanın yapılması, Türk dünyası âşıklık geleneği açısından çok faydalı olacaktır. Araştırmamızın da bu yönde atılmış bir adım olarak değerlendirilmesini temenni ederiz.

KAYNAKÇA

- ABDİYEV Tuuganbay, **Aytıştar, Zamandaştar, Çonkolor, Zalkarlar**, Aytış Koomduk Fondu, Bişkek 2003.
- AKMATALİYEV Abdıldacan vd., **Zalkar Akındar I-II**, Şam Basması, Bişkek 1998.
- ALİMOV Ulanbek, **Kırgızistan’da Akınlar ve Akınlık Geleneği**, YLT, Ege Ün. SBE, İzmir 2003.
- ARVAS Abduselam, **Suusamırlı Bir Akın: Mamilbek İsrailov**, Çankırı Karatekin Üniversitesi SBE Dergisi 2(2): 12-22, 2011.
- İMANBAYEV A., **Kalık Akıyev**, Biyiktik Basmakanası, Bişkek 2003.
- KAYIPOV Süleyman, **El Irçıları**, “Kırgızstan Basmakanası, Bişkek 1980.
- KAYIPOV Süleyman, **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi/Kırgız Edebiyatı 31-32**, KTB Yayınları, Ankara 2005.
- KAYIPOV Süleyman, **Folklor Üzerine Yazılar**, KTMÜ Yayınları, Bişkek 2009.
- KEBEKOVA Batma, **Kırgız, Kazak Akındarının Çığarmaçılık Baylanışı**, İlim Basması, Bişkek 1985.
- Kırgız Tilinin Sözdüğü** (Haz: İ. Abdıvaliyev, A. Akmataliyev vd.), Avrasya Press, Bişkek 2010.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/4 Fall 2011

-
- Kırgız Tilinin Tüshündürmö Sözdüğü** (Haz.: E. Abduldayev, D. İsayev), Mektep Basması, Frunze 1969.
- KOŞOYEVA Asel, “Akkan Düynö”, **Aalam Kırgızdarı** (El Aralık Koomduk, Adabiy-Körköm Curnal), No:12, Bişkek 2009.
- KUTMANALİYEV Amantay, **Sargaşka'nın Sanatı**, Biyiktik Basmakanası, Bişkek 2004.
- OBOZKANOV Abdısalam, **Tökmölöktün Başatı, Kalıptanuu Etaptarı cana Sinkrettüü Tabiyatı**, Şam Basımevi, Bişkek 2006.
- OROZOBKOVA Cıldız, **Aytuuçuluk Önördün Tarıhy Ösüp Önüğü Colu**, Biyiktik Basması, Bişkek 2003.
- TAŞTEMİROV Caki, **Togolok Moldo**, Kırgızstan Basması, Bişkek 1970.
- ÜMÖTALİYEV Temirkul, **Toktogul**, Kırgızstan Mamlekettik Basması, Bişkek 1954.
- YUDAHİN K. K., **Kırgız Sözlüğü** (Çev. Abdullah Taymas), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.